

AUTIZM SINDROMLI BOLALARNING RIVOJLANISHIDA MAXSUS PEDAGOGNING O‘RNI VA YORDAMI

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Special
pedagogy fakulteti talabasi

Ilhomjonova Omina Toxirjon qizi

Ushbu maqolada autizm spektr buzilishi (ASB) bo‘lgan bolalarning rivojlanishida maxsus pedagogning o‘rni va yordami yoritiladi. Shuningdek,

Annotatsiya:

pedagogik yondashuvlar, individual rejalashtirish, ijtimoiy moslashuv va oila bilan hamkorlikda olib boriladigan ishlarga e‘tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar:

autizm, spektr buzilishi, maxsus pedagogika, individual yondashuv, rivojlanish, ijtimoiy moslashuv, muloqot.

Аннотация:

В данной статье рассматривается роль и помощь специального педагога в развитии детей с расстройствами аутистического спектра (РАС). Особое внимание уделяется педагогическим подходам, индивидуальному планированию, социальной адаптации и сотрудничеству с семьёй.

Ключевые слова:

аутизм, расстройства спектра, специальная педагогика, индивидуальный подход, развитие, социальная адаптация, коммуникация.

Annotation:

This article explores the role and support of special educators in the development of children with Autism Spectrum Disorder (ASD). It focuses on pedagogical approaches, individualized planning, social adaptation, and collaboration with families.

Keywords:

autism, spectrum disorder, special education, individualized approach, development, social adaptation, communication.

1-BOB. KIRISH

- Bugungi globallashuv jarayonida ta'lim va tarbiya masalasi har bir jamiyatning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Taraqqiy etgan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, har bir insonning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish, ayniqsa imkoniyati cheklangan bolalarga e'tibor qaratish – jamiyat taraqqiyotining kafolatidir. Shu bois, zamonaviy pedagogika oldida turgan asosiy vazifalardan biri barcha bolalar uchun teng imkoniyatlarni yaratish va ularning shaxs sifatida to'liq rivojlanishini ta'minlashdir.

Imkoniyati cheklangan bolalar orasida eng ko'p uchraydigan rivojlanish buzilishlaridan biri bu –AUTIZM spektr buzilishi (ASB) hisoblanadi. Autizm – bu markaziy asab tizimining murakkab rivojlanish xususiyati bo'lib, u bolaning ijtimoiy muloqotga kirishishi, nutqiy rivojlanishi, tafakkuri va xulq-atvoriga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mutaxassislarning fikricha, so'nggi o'n yilliklarda autizm spektr buzilishi bilan tug'ilayotgan bolalar soni ortib bormoqda. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, har 100 nafar boladan 1–2 nafari ushbu kasallik bilan tug'iladi. Bu esa autizm muammosining nafaqat tibbiy, balki pedagogik va ijtimoiy jihatdan ham dolzarbligini tasdiqlaydi.

-AUTIZM sindromli bolalar ko'plab o'ziga xos rivojlanish belgilariga ega:

- 1) Ular ijtimoiy muloqotga kam kirishadilar;
- 2) Tengdoshlar bilan o'ynash va muloqot qilishga qiziqmaydilar;
- 3) Nutq rivojlanishi kechikadi, ba'zan umuman shakllanmaydi;
- 4) Harakat va xatti-harakatlarda stereotiplik (takroriy harakatlar, bir xil predmetlarga qiziqish) kuzatiladi;
- 5) Tashqi muhitdagi kichik o'zgarishlar ularda stress va bezovtalikka sabab bo'ladi.

Shu sababli autizm sindromli bolalar bilan ishlash jarayoni o'ziga xos yondashuvni talab qiladi. Oddiy ta'lim metodlari bunday bolalar uchun yetarli bo'lmaydi. Bu jarayonda maxsus pedagogika fanining o'rni beqiyosdir. Maxsus pedagogika – imkoniyati cheklangan bolalarni ta'lim va tarbiya jarayoniga jalb qilish, ularning imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish va ijtimoiy hayotga moslashtirishni o'rganuvchi fan sohasi hisoblanadi.

Maxsus pedagogikaning asosiy maqsadi – autizm sindromli bolalarni jamiyatdan ajratib qo'ymasdan, aksincha, ularning imkoniyatlarini rivojlantirish, ijtimoiylashuvini ta'minlash va kelajakda mustaqil hayot kechirishi uchun zarur sharoitlar yaratishdir. Bu jarayonda pedagog, psixolog, logoped, defektolog va ota-onalarning hamkorligi alohida ahamiyatga ega.

Bugungi kunda dunyo ta'lim tizimida inklyuziv ta'lim konsepsiyasi keng ommalashmoqda. Inklyuziv ta'limning mohiyati shundaki, imkoniyati cheklangan bolalar sog'lom tengdoshlari bilan birgalikda o'qish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu nafaqat autizm sindromli bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki sog'lom bolalarda ham bag'rikenglik, mehribonlik va insonparvarlik kabi fazilatlarni shakllantiradi.

Autizm sindromli bolalar bilan ishlashda maxsus pedagogikaning o'ziga xos yondashuvlari mavjud: individual ta'lim dasturlari, vizual materiallardan foydalanish, nutq va muloqotni rivojlantirish mashqlari, ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish va emotsional qo'llab-

quvvatlash. Shuningdek, ota-onalarni pedagogik jarayonga faol jalb qilish ham juda muhimdir.

Shunday qilib, ushbu maqola autizm sindromli bolalarning rivojlanish xususiyatlarini ilmiy asosda o'rganishga, ularning ta'lim-tarbiyasida maxsus pedagogikaning o'rnini aniqlashga va samarali metodlarni tahlil qilishga bag'ishladim.

2-BOB. AUTIZM HAQIDA UMUMIY TUSHUNCHA

AUTIZM spektr buzilishi (ASB) — bu markaziy asab tizimining rivojlanishida yuzaga keladigan murakkab nevrologik holat bo‘lib, bolaning ijtimoiy aloqalari, muloqot qobiliyati va xulq-atvorida o‘ziga xos xususiyatlar bilan namoyon bo‘ladi. “Autizm” atamasi ilk bor 1943-yilda amerikalik psixiatr Leo Kanner tomonidan ilmiy adabiyotga kiritilgan. U bir guruh bolalarda umumiy rivojlanishdan farqli, ijtimoiy muloqot va qiziqishlarning torayishi bilan kechuvchi sindromni ta’riflab bergan.

2.1. AUTIZMNING MAZMUNI

Autizm – yunoncha “autos” (“o‘zi”) so‘zidan olingan bo‘lib, insonning o‘z ichki dunyosiga berilib qolishi, tashqi olamdan ajralishi holatini anglatadi. Autizm sindromi bolalarda quyidagi asosiy belgilar orqali aniqlanadi:

- Ijtimoiy muloqotga qiziqmaslik yoki uni cheklash.
- Nutq rivojlanishining kechikishi yoki butunlay yo‘qligi.
- Takroriy harakatlar (stereotip xatti-harakatlar).
- Qiziqishlarning torligi va faqat ayrim narsalarga bog‘lanib qolish.

2.2. AUTIZM SPEKTORINING KO‘RINISHI

Mutaxassislar autizmni yagona kasallik sifatida emas, balki spektrli rivojlanish buzilishi sifatida qarashadi.

Ya’ni, autizmning turli shakl va darajalari mavjud:

- Yengil darajadagi autizm – bola ma’lum ijtimoiy va nutqiy ko‘nikmalarga ega, biroq ularni to‘liq qo‘llay olmaydi.
- O‘rtacha daraja – nutqiy rivojlanish cheklangan, ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklar ko‘p.
- Og‘ir daraja – nutq rivojlanmagan, bola o‘z-o‘zini boshqarishda sezilarli qiyinchiliklarga ega, kundalik hayotda doimiy yordamga muhtoj.

2.3. AUTIZMNING KENG TARQALISHI

So'nggi yillarda autizm sindromi bilan tug'ilayotgan bolalar soni ortib borayotgani kuzatilmoqda. Masalan, Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh) sog'liqni saqlash ma'lumotlariga ko'ra, 2000-yillarda har 150 nafar boladan 1 tasida autizm kuzatilgan bo'lsa, bugungi kunda bu ko'rsatkich 1:44 ni tashkil etmoqda. Jahon sog'liqni saqlash

tashkiloti ham autizmni XXI asrning dolzarb ijtimoiy muammolaridan biri sifatida e'tirof etmoqda.

2.4. AUTIZMNING JAMIYAT VA TA'LIMGA TASIRI

Autizm sindromi bolaning nafaqat o'z rivojlanishiga, balki uning oilasi va atrof-muhit bilan aloqalariga ham ta'sir ko'rsatadi. Bu bolalar ko'pincha oddiy maktab sharoitida o'qishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Shuning uchun ularga maxsus pedagogik yordam, individual ta'lim dasturlari va inklyuziv ta'lim muhitini yaratish zarurdir.

2.5. MAXSUS PEDAGOGIKANING AUTIZMGA YONDASHUVI

Maxsus pedagogika autizm sindromli bolalarni jamiyatdan ajratib qo'ymasdan, ularni imkon qadar ijtimoiy hayotga jalb qilishni maqsad qiladi. Pedagogik yondashuvlarda quyidagilarga e'tibor qaratiladi:

- Nutq va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish.
- Mustaqil hayot faoliyatiga tayyorlash.
- Oila bilan yaqindan hamkorlik qilish
- Ijtimoiylashuv va inklyuziv ta'lim muhitida moslashuvni ta'minlash.

3-BOB.AUTIZMNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA ASOSIY BELGILARI

Autizm spektr buzilishining (ASB) kelib chiqish sabablari murakkab bo'lib, ularni faqat bitta omil bilan izohlash mumkin emas. Zamonaviy ilmiy izlanishlar autizmning genetik, biologik va tashqi muhit omillari bilan bog'liq ekanini ko'rsatmoqda. Shuningdek, autizm alomatlari turlicha darajada namoyon bo'lgani sababli, u "spektr" ko'rinishida o'rganiladi.

3.1. AUTIZMNING KELIB CHIQISH SABABLARI

1. Genetik omillar

-Genetik tadqiqotlar autizmning irsiy tabiatga ega ekanini tasdiqlaydi.

-Egizaklarda olib borilgan izlanishlar shuni ko'rsatadiki, agar bir egizakda autizm bo'lsa, ikkinchisida ham ushbu sindrom kuzatilish ehtimoli juda yuqori.

-Autizm rivojlanishiga sabab bo'luvchi yagona gen topilmagan, lekin bir necha o'nlab genlar bunda rol o'ynashi mumkinligi aniqlangan.

-Genetik mutatsiyalar miyada neyronlararo aloqalarni buzadi va bu ijtimoiy xulq-atvor, nutq hamda tafakkur jarayonlariga ta'sir qiladi.

2. Neyrobiologik omillar

-Autizm sindromli bolalarda miya faoliyati va tuzilishida o'ziga xos o'zgarishlar aniqlangan.

-Ularning miyasida ayrim qismlar (masalan, frontal qobiq va amigdala) boshqalarnikidan farq qiladi.

-Neyrotransmitterlar — serotonin va dopamin almashinuvidagi buzilishlar ham autizm rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin.

3. Biologik omillar

-Homiladorlik davrida onada kuzatiladigan virusli infeksiyalar, endokrin buzilishlar yoki kuchli stress bola rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

-Tugʻruq vaqtida asoratlar, kislorod yetishmovchiligi yoki past vaznda tugʻilish autizm rivojlanish xavfini oshiradi.

-Baʼzi tadqiqotchilar ekologik omillar (masalan, kimyoviy moddalar taʼsiri) ham bunda rol oʻynashi mumkinligini taʼkidlaydilar.

4. Ijtimoiy omillar haqida notoʻgʻri qarashlar

-Ilgari autizm “ota-onaning mehr bermasligi” bilan izohlangan. Bugungi kunda bu fikr mutlaqo rad etilgan. Autizm tarbiya yoki ijtimoiy muhit yetishmasligidan emas, balki biologik va genetik sabablar natijasida yuzaga keladi.

3.2. AUTIZMNING ASOSIY BELGILARI

Autizm spektr buzilishining asosiy belgilarini uch katta guruhga boʻlish mumkin

1. Ijtimoiy aloqalardagi buzilishlar

- Bola boshqa odamlar bilan koʻz orqali aloqa qilmaydi yoki qisqa vaqt qiladi.
- Tengdoshlari bilan oʻynashga qiziqmaydi.
- Koʻpincha yolgʻiz boʻlishni afzal koʻradi.
- Boshqalar hissiyotlarini tushunishda qiynaladi.

2. Nutq va muloqotdagi muammolar

- Nutq kech rivojlanadi yoki umuman shakllanmaydi.
- Bola koʻpincha soʻzlarni tushunmaydi yoki notoʻgʻri ishlatadi.
- Ekolaliya — eshitilgan soʻz yoki jummalarni takrorlash holatlari koʻp uchraydi.
- Muloqot koʻproq imo-ishora va stereotipik harakatlar orqali amalga oshiriladi.

3. Stereotip xatti-harakatlar va cheklangan qiziqishlar

-Bir xil harakatlarni qayta-qayta bajarish (qo'l qoqish, aylanish, narsalarni qatorlash).

-O'yinchoqlar bilan noodatiy tarzda o'ynash (masalan, mashinani haydash emas, balki faqat g'ildiragini aylantirish).

-Qiziqishlar tor doirada bo'ladi, bola faqat bir faoliyatga berilib qoladi.

-Muhitdagi kichik o'zgarishlar (masalan, buyum joyining o'zgarishi) kuchli bezovtalik keltirib chiqaradi.-Homiladorlik davrida onada kuzatiladigan virusli infeksiyalar, endokrin buzilishlar yoki kuchli stress bola rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

-Tug'ruq vaqtida asoratlar, kislorod yetishmovchiligi yoki past vaznda tug'ilish autizm rivojlanish xavfini oshiradi.

-Ba'zi tadqiqotchilar ekologik omillar (masalan, kimyoviy moddalar ta'siri) ham bunda rol o'ynashi mumkinligini ta'kidlaydilar.

4. Ijtimoiy omillar haqida noto'g'ri qarashlar;

-Ilgari autizm "ota-onaning mehr bermasligi" bilan izohlangan. Bugungi kunda bu fikr mutlaqo rad etilgan. Autizm tarbiya yoki ijtimoiy muhit yetishmasligidan emas, balki biologik va genetik sabablar natijasida yuzaga keladi.

Ilgari autizm "ota-onaning mehr bermasligi" bilan izohlangan. Bugungi kunda bu fikr mutlaqo rad etilgan. Autizm tarbiya yoki ijtimoiy muhit yetishmasligidan emas, balki biologik va genetik sabablar natijasida yuzaga keladi.

4-BOB. AUTIZM SINDROMLI BOLALARNING JISMONIY RIVOLANISH XUSUSIYATLARI

Autizm spektr buzilishiga ega bolalar nafaqat psixologik va intellektual rivojlanishda, balki jismoniy rivojlanishda ham o'ziga xos xususiyatlarga ega

bo'ladilar. Ularning umumiy sog'lom rivojlanishi sog'lom tengdoshlariga qaraganda biroz farq qiladi, biroq bu farqlar har doim ham jiddiy jismoniy nuqson sifatida namoyon bo'lmaydi. Ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, autizm sindromli bolalarda jismoniy rivojlanishdagi o'zgarishlar ko'proq harakat faoliyati, motorika va sezgi tizimlari bilan bog'liqdir.

4.1. Umumiy jismoniy rivojlanish

-Autizmga ega bo'lgan bolalarning ko'pchiligida bo'y va vazn ko'rsatkichlari norma chegarasida bo'lishi mumkin. Shunga qaramay, ayrim hollarda quyidagi farqlar uchraydi:

-Bola ilk yillarda normal rivojlanadi, keyinchalik autizm belgilarini namoyon qiladi.

-Ba'zi bolalarda bo'y o'sishi yoki tana vazni tengdoshlariga nisbatan sekinroq rivojlanadi.

-Jismoniy rivojlanishdagi farqlar odatda ikkilamchi hisoblanadi va asosiy belgi emas.

4.2. Motorika rivojlanishidagi o'ziga xosliklar

-Motorika – bu bolaning harakat faoliyatini ifodalaydi. Autizm sindromli bolalarda motor rivojlanishda qiyinchiliklar ko'p kuzatiladi:

-Mayda motorika (barmoqlar bilan ishlash, yozish, rasm chizish, tugma qadash) sust rivojlanadi.

-Yirik motorika (yugurish, sakrash, to'p o'ynash) ko'pincha uyg'un emas, harakatlar qotib qolgan yoki keskin bo'ladi.

-Harakatlarni muvofiqlashtirish qiyinlashadi, natijada bola sport yoki o'yin faoliyatida ortda qolishi mumkin.

4.3. Sezgi tizimidagi buzilishlar

- Autizm sindromli bolalarda sezgi tizimlari juda sezgir yoki, aksincha, haddan tashqari sust bo'lishi mumkin. Bu jismoniy rivojlanishga ham ta'sir ko'rsatadi:
- Ayrim bolalar tovushlarga nisbatan o'ta sezgir bo'lib, shovqindan qo'rqadilar.
- Ba'zilar esa og'riqni kam sezaдилar, issiq va sovuqni farqlashda qiynaladilar.
- Ta'm va hid sezishdagi buzilishlar ovqatlanishda muammolarga olib kelishi mumkin.
- Harakat faoliyatida taktil sezgi (buyumlarni ushlab, silliq yoki qo'pol yuzalarni ajratish) sust rivojlanadi.

4.4. Sog'liq bilan bog'liq xususiyatlar

- Ko'plab ilmiy tadqiqotlar autizm sindromli bolalarda turli qo'shimcha tibbiy muammolar uchrashini qayd etadi:
- Ovqat hazm qilish tizimi bilan bog'liq muammolar (ich qotishi, ich ketishi, allergiyalar).
- Uyqu buzilishlari – uyquga ketishda yoki tongda erta uyg'onishda qiyinchilik.
- Immun tizimida ayrim zaifliklar kuzatilishi.

4.5. Maxsus pedagogik yordam zarurati

- Autizm sindromli bolalarning jismoniy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda maxsus pedagogika muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda quyidagi usullar samarali hisoblanadi:
- Fizioterapiya va jismoniy mashqlar – motorikani rivojlantirish uchun.
- Sensor integratsiya mashqlari – sezgi tizimlaridagi buzilishlarni kamaytirish uchun.
- Logopedik mashqlar – nutq motorikasini rivojlantirish uchun.
- O'yin terapiyasi – bola harakat faoliyatini o'yin orqali shakllantirish uchun.

5-BOB. AUTIZM SINDROMLI BOLALARNING PSIXOLOGIK VA INTELEKTUAL RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

Autizm spektr buzilishiga ega bolalarning psixologik va intellektual rivojlanishi ularning asosiy xususiyatlarini belgilab beradi. Bu jarayon murakkab bo'lib, ko'pincha notekis, ya'ni ayrim sohalarda rivojlanish tez, boshqalarida esa sezilarli darajada sust bo'lishi mumkin. Psixologik va intellektual rivojlanishdagi o'ziga xosliklar bola ta'limi va tarbiyasida maxsus yondashuv zarurligini taqozo etadi.

5.1. Psixologik rivojlanish xususiyatlari

-Autizm sindromli bolalarda psixologik rivojlanishning eng muhim belgisi — bu ijtimoiy muloqot va hissiy aloqadagi buzilishlardir.

-Emotsional aloqa cheklangan: bola ota-ona va yaqinlariga mehr ko'rsatishda qiynaladi, hissiyotlarni ifodalash sust bo'ladi.

-Ko'z orqali aloqa kam yoki qisqa muddatli bo'ladi. Bu bolaning ijtimoiy muloqotga kirishishini qiyinlashtiradi.

-Empatiya qiyinligi: ular boshqalar his-tuyg'ularini anglashda qiynaladilar.

-Xavotir va stressga moyillik: tashqi muhitdagi kichik o'zgarishlar ham ularda kuchli tashvish uyg'otishi mumkin.

-Stereotipik xulq: bir xil harakatlarni qayta-qayta bajarish, tartib va marosimlarga qat'iy bog'liqlik kuzatiladi.

-Shu sababli, psixologik rivojlanish ularning jamiyatga moslashishida asosiy to'siqlardan biriga aylanadi.

5.2. Intellektual rivojlanish xususiyatlari

-Autizm sindromli bolalarda intellektual rivojlanish ham turlicha darajada bo'lishi mumkin:

-Normal intellekt: ba'zi bolalar umumiy aqliy salohiyat bo'yicha sog'lom tengdoshlaridan farq qilmaydi. Ular faqat ijtimoiy muloqotda qiynaladilar.

-O'rtacha darajadagi kechikish: ko'pchilikda tafakkur va bilish jarayonlari sekinroq rivojlanadi.

-Og'ir intellektual sust rivojlanish: ayrim hollarda aqliy rivojlanish sezilarli darajada orqada qoladi, bu bolalarning ta'lim jarayonida katta qiyinchiliklar tug'diradi.

-Intellektual rivojlanishdagi o'ziga xos jihatlar:

-Notekis rivojlanish: masalan, bola matematika yoki mantiqiy masalalarni yaxshi hal qilishi mumkin, ammo oddiy ijtimoiy vaziyatlarni tushunishda qiynaladi.

-Yuqori xotira salohiyati: ayrim autizmli bolalar sanalar, raqamlar yoki faktlarni eslab qolishda juda kuchli bo'lishi mumkin.

-Ijodiy fikrlashdagi cheklovlar: ular odatda yangilik yaratishda qiynaladilar, chunki o'zgarishlarga moslashish qiyin kechadi.

-Diqqatni jamlashdagi muammolar: bola bir faoliyatdan boshqasiga o'tishda qiyinliklarga duch keladi.

5.3. Nutq va tafakkur rivojlanishining o'ziga xosliklari

-Nutq — intellektual rivojlanishning muhim ko'rsatkichi. Autizm sindromli bolalarda nutq rivojlanishi ko'pincha sust bo'ladi:

-Nutq kech chiqadi yoki umuman rivojlanmaydi.

-Ba'zi bolalar so'zlarni mexanik takrorlaydilar (ekolaliya).

-Nutq mazmunan cheklangan bo'ladi, ular odatda qisqa jumlar ishlatadilar.

-Muloqot jarayonida nutqdan ko'ra imo-ishora va takroriy harakatlarga ko'proq tayanadilar.

5.4. Psixologik va intellektual rivojlanishni qo'llab-quvvatlash

-Autizm sindromli bolalarda psixologik va intellektual rivojlanishni qo'llab-quvvatlash uchun maxsus pedagogika quyidagi yondashuvlardan foydalanadi:

-Psixokorreksion mashg'ulotlar – bola hissiyotlarini ifodalash va boshqarishga yordam beradi.

-Logopedik ishlar – nutq va muloqotni rivojlantirishga qaratiladi.

-Kognitiv terapiya – tafakkur va xotira mashqlari orqali intellektual salohiyatni rivojlantirish.

-Ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish – tengdoshlari bilan muloqot qilish, oddiy ijtimoiy vaziyatlarni tushunishni o'rgatish.

-Ota-onalar bilan hamkorlik – psixologik va intellektual rivojlanishni uy sharoitida ham qo'llab-quvvatlash imkonini beradi.

6-BOB XULOSA

Autizm spektr buzilishi — bolalar rivojlanishining murakkab nevrologik xususiyati bo'lib, uning ta'siri bolaning jismoniy, psixologik, intellektual, nutqiy va ijtimoiy rivojlanishida sezilarli darajada namoyon bo'ladi. Ushbu sindrom nafaqat bola hayotiga, balki butun oilaga va jamiyatga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun autizm sindromli bolalar bilan ishlashda oddiy pedagogik yondashuvlar yetarli bo'lmay, maxsus pedagogika vositalari qo'llanilishi muhimdir.

Maxsus pedagogika, logopediya, psixologik yordam va inklyuziv ta'lim bu bolalarni ijtimoiy hayotga moslashtirish, ularning imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish va kelajakda mustaqil shaxs sifatida shakllanishlariga yordam beradi. Ayniqsa, ota-onalar va pedagoglarning hamkorligi, o'zaro sabr-toqat va mehribonlik bu jarayonning samaradorligini oshiradi.

Shunday qilib, autizm sindromli bolalar bilan ishlashda kompleks yondashuv zarur: individual ta'lim dasturlari, ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish, nutqni rivojlantirish, psixokorreksion mashg'ulotlar va inklyuziv ta'limni tashkil etish. Faqatgina shunday yo'l bilan bu bolalarning jamiyatda to'laqonli o'rin egallashiga, ularning salohiyatini ro'yobga chiqarishga erishish mumkin.

7-BOB FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kanner, L. (1943). Autistic Disturbances of Affective Contact. *Nervous Child Journal*.
2. Wing, L. (1996). *The Autistic Spectrum: A Guide for Parents and Professionals*. London.
3. Volkmar, F. R., & Pauls, D. (2003). Autism. *The Lancet*, 362(9390), 1133–1141.
4. Baron-Cohen, S. (2008). *Autism and Asperger Syndrome: The Facts*. Oxford University Press.
5. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. (2020). *Maxsus pedagogika asoslari*. Toshkent.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Nogironligi bo‘lgan shaxslarni qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish to‘g‘risida”gi qarorlari (2017–2022).
7. Румянцева Е.Л. (2019). *Дети с расстройствами аутистического спектра: психология и педагогика*. Москва.
8. American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5)*.